

Arbeidstekst nr. 41

Fra kroppslig-taktil gester til betydningsbærende symboler

Et forhandlingsperspektiv anvendt

i forståelsen av etableringen av felles mening

Anne Nafstad og Arnfinn Muruvik Vonen, N

Arbeidstekst nr. 41

Fra kroppslig-taktile gester til betydningsbærende symboler

Et forhandlingsperspektiv anvendt i forståelsen av etableringen av felles mening

Anne Nafstad og Arnfinn Muruvik Vonen, N

Utgitt av

Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale (NUD)

Slotsgade 8

DK-9330 Dronninglund

Tlf. + 45 96 47 16 00

Fax + 45 96 47 16 16

nud@nud.dk

www.nud.dk

Arbeidstekst nr. 41

Fra kroppslig-taktile gester til betydningsbærende symboler

Et forhandlingsperspektiv anvendt i forståelsen av etableringen av felles mening

Anne Nafstad og Arnfinn Muruvik Vonen, N

© Nordisk Uddannelsescenter for Døvblindepersonale (NUD) 2003

ISBN 87-7919-017-0

Artikkelen er første gang publisert i *Enfance* 1/2000 og er oversatt til norsk av Elin Østli, NUD

Fra kroppslig-taktile gester til betydningsbærende symboler

Et forhandlingsperspektiv anvendt i forståelsen av etableringen av felles mening

Anne Nafstad¹ og Arnfinn Muruvik² Vonen

Resymé

En tilnærming basert på begrepet forhandling synes egnet for forståelsen av de transaksjonelle og transformasjonelle prosessene som finner sted i etableringen av felles mening. Forhandlingsprosessene må studeres og analyseres i slow motion når betingelsene for kommunikasjon er (helt) ekstraordinære, slik de er det ved medfødt døvblindhet. Videoanalyse av begynnende samspill mellom døvblindfødte personer og deres seende og hørende partnere viser hvordan spontane mimetiske, imiterende og deiktiske kroppslig-taktile gester hos den døvblindfødte kan omdannes til betydningsbærende symboler gjennom mellompersonlige forhandlende transaksjoner. Dette krever imidlertid at den voksne (seende-hørende) partneren reduserer sin spesifikt lingvistiske kommunikasjon og prioriterer det symmetriske prosjektet som går ut på sammen å skape felles mening på grunnlag av spontane kroppslig-taktile gestuelle ytringer fra det døvblindfødte barnet.

Emneord: forhandling, mening, kroppslig, gester, symboldannelse, (medfødt) døvblindhet

"Når tankene hennes fløy høyere enn hun mestret språket, brukte hun tegn hun hadde funnet på selv." (utdrag fra historien fortalt av R. Hammer (1997) om Ragnhild Kåta, en norsk kvinne født i 1873 som ble döv og blind i sine tidlige barneår.)

Innledning

Barnets utvikling av kommunikasjon oppfattes ofte som en prosess for tilegnelse av språk med stadier som "før-språklig kommunikasjon" og "språklig kommunikasjon". I denne artikkelen foreslår vi, på bakgrunn av observasjoner av begynnende kommunikasjon mellom personer med medfødt døvblindhet og deres seende-hørende voksne partnere, å foreta et analytisk skille mellom kommunikasjonsutvikling generelt og utviklingen av språklig kompetanse. Døvblindfødte menneskers tilgang til språklige ytringer fra de personene som omgir dem, er meget vanskelig. Vi vil imidlertid vise at under gunstige forhold (som vi vil redegjøre nærmere for) kan de likevel få tilgang til kommunikasjon og felles mening med sine omgivelser, og at denne kommunikasjonen bedre kan beskrives med terminologi som ikke refererer til språk (slik f.eks. uttrykket "før-språklig" gjør det).

Begrepsrammer som gjør skillet mellom termer som språk og mening (eller i mer moderne terminologi dannelsen av felles mening) tydelig kan finnes hos Saussure:

Et språk er et system av tegn som uttrykk for ideer og derigjennom sammenlignbart med skriftspråket, døves håndalfabet, symbolske riter, høflighetsformer, militære signaler osv., osv.

Språket er imidlertid langt det viktigste av disse systemene. Man kan derfor tenke seg en vitenskap som studerer hvordan disse tegnene blir brukt i sosiale sammenhenger.

Den ville utgjøre en del av sosialepsykologien, og dermed av den generelle

¹ Skådalen Kompetansesenter, Oslo

² Institutt for Spesialpedagogikk, Universitetet I Oslo

psykologien; vi skal kalle den semiologi (av gresk *seméion* som betyr "tegn"). Den ville vise oss hva tegnene består av og hvilke lover som styrer dem. Siden den ikke eksisterer enda, kan vi ikke si hva den vil være, men den har livets rett, dens plass er bestemt på forhånd. Lingvistikken er ikke annet enn en del av denne generelle vitenskapen, de lovene som semiologien avdekker vil være anvendelige i lingvistikken, denne vil være knyttet til et vel avgrenset område i kunnskapen om mennesket."

(Saussure 1916)

I følge Saussure vil de språklige symbolene være tegn, men det finnes også tegn som ikke er språklige symboler.

Senere innfører Mead (1934) skillet mellom gester og betydningsbærende symboler, her er de siste å oppfatte som tegn slik Saussure så dem. I moderne litteratur om tidlig utvikling og meningsdannelse ser vi muligheten til å skille ut en prosess som spesielt er knyttet til dannelsen av felles mening. Bruner (1990) foreslår at psykologien prioriterer studier av mening og meningsdannelse i erkjennelsen av at menneskelig aktivitet i sin natur er fortolkende og skapende. Lakoff (1987) og Johnson (1987) bidrar til å skjelne mellom kroppslige og kognitive prosesser i dannelsen av felles mening på den ene siden, og de spesifikt språklige prinsipper på den andre siden. Trevarthen (1993) og Bråten (1998) påpeker forskjellen mellom emosjonelt-kroppslige dimensjoner og avansert, språklig kommunikasjon. Nadel og Pezé (1993) viser forskjellen mellom den dynamiske koordinering av bevegelser i imitasjon og den gjensidig fortolkende prosessen i kommunikasjon. Begrepet representasjon av begivenheter kommer fra Nelson (1985). Camaioni (1993) innførte skillet mellom gesters deklorative og imperative funksjoner og fremmer ideen om at den deklorative funksjonen er en forutsetning for meningsdannende kommunikasjon.

Døvblindfødte mennesker har ikke direkte og effektiv tilgang til et naturlig språk (Vonen 1998 og Vonen og Nafstad 1999). I mangel av syns- og hørselssans kan de ikke på en enkel måte oppfatte verken talt eller tegnet språk. Det blir derfor som sekundærformer, for eksempel "taktilisert" tegnspråk, eller som tertiærformer, for eksempel bruk av "taktilisert" håndalfabet (basert på skriftspråk, en sekundærform av talt språk som er den mest vanlige formen vi møter språk på) den dövblindfødte personen kan oppfatte språk på, og dette volder enorme problemer på det kognitive plan.

De ekstreme forholdene for kommunikasjon ser ut til å skape et brudd mellom de asymmetriske prosessene som finner sted i tilegnelsen av språk på den ene siden og på den andre siden de ikke-språklige, symmetriske kommunikative prosessene som finner sted i dannelsen av felles mening. Faktisk vil fokus utelukkende på språktilegnelse kunne hindre kontinuiteten i de mellompersonlige transaksjonene som gjør seg gjeldende i dannelsen av felles mening. Dette gjør det nødvendig å undersøke hvilke konsekvenser for kommunikasjonspraksis et paradigme som understreker kontinuiteten i de symmetriske kommunikative relasjonene vil få.

Målet med denne artikkelen er å vise at et forhandlingsperspektiv kan bidra til forståelsen av kommunikasjon og utviklingen av kommunikasjon, og spesielt de interaktive prosessene som finner sted i etableringen av felles mening. Situasjoner med dövblindfødte personer og seende-hørende partnere gir en enestående mulighet til å studere dette i slow motion, da språktilegnelsens innflytelse på prosessen naturlig er liten.

Undersøkelsen

Resultater er innsamlet fra observasjoner av videoopptak av situasjoner der den døvblindfødte deltar aktivt i kommunikasjon. Vi har valgt å begynne med et stort utvalg som litt etter litt kan gi de resultatene vi er ute etter. De døvblindfødte personene hadde det til felles at repertoaret for spontane uttrykk bare sjelden kom til kjenne med mindre den voksne bidro til at en kommunikatív samhandling som kunne gjenkjennes som konversasjon kunne oppstå i forbindelse med et tema. Når dette observeres til tross for den høye kvaliteten som kommunikasjonssituasjonen har, tyder det på at problematikken er kompleks og kun kan løses i et spesifikt teoretisk perspektiv.

For det første må vi være oppmerksomme på den risikoen for negative transaksjonelle effekter over tid som skapes ved at uttrykkene har lav lesbarhet (Sameroff og Chandler 1975; Sameroff og Fiese 1990). Her risikerer den kommunikative relasjonen å bli rigid i stedet for produktiv. For å unngå dette kan vi forsøke å betrakte så mange av uttrykkene som mulig som sosiale og potensielt kommunikative ved å overse deres idiosynkratiske trekk. Forløp med umiddelbar imitasjon har vist seg å være vellykket med hensyn til dette; fremgangsmåten er hentet fra Nadel og Pez  (1993) og tilpasset av Daelman et al. (1996).

Det er videre nødvendig å gi rammer for alternativ fortolkning som fremhever at grunnlaget for *opplevelsen av mening* ligger i interaksjon og opplevelser. I overensstemmelse med Nelsons teori (1985) kan vi betrakte døvblindfødte personers spontane gestuelle uttrykk som mulige representasjoner for opplevelser de har hatt. For å forestille seg hvilken type opplevelse det med sannsynlighet blir vist til, kan vi forholde oss til kognitiv semantikk som anser mening for å ha sitt utspring i kroppen, i opplevelser og i forestillingsevnen (Johnson 1987). Det er nødvendig her å gjøre rede for at spesifikk kommunikatív intensjonalitet er et resultat av forhandlinger. Her kan skillet mellom imperative og deklaratíve gester, slik det er spesifisert hos i Camaioni (1993), gi klarhet i drøftelsene.

Når en døvblindf dt person viser aktivitet som ligner et språklig symbol i en situasjon der dette ikke umiddelbart gir mening for den voksne, kan den voksne derfor likevel finne mening ved å betrakte det spr klike symbolet som en metaforisk eller metonymisk utvidelse av en kroppslig representasjon av en opplevelse. Hvis uttrykket blir forhandlet sosialt som et deklaratívt uttrykk, kan det, i det etterfølgende bli tema i en personlig fortelling skapt i fellesskap (og derigjennom styrke utviklingen av selvet (jf. Bruner 1990)). For å gjøre kommunikasjonsutviklingen rikere ved opplevelser av interaksjon, er det nødvendig å gi den døvblindfødte personen mulighet til å delta aktivt i grunnleggende sosiale og interaktíve relasjoner som er rike på emosjoner, og som er utforskende og gledesfylte. Vi har oppdaget at hvis disse betingelsene er oppfylt, vil de døvblindfødte bli spontant ekspressive og oppfinnsomme og de vil kunne delta i forhandlende interaksjoner om vokabular og felles mening (Nafstad og Rødbroe 1999, Daelman et al. 1999). Den aktuelle undersøkelsen er iverksatt for å forstå og utdype denne oppdagelsen.

Deltagerne

Ti personer, alle betegnet som døvblindfødte, har deltatt i fremstillingen av videomateriale sammen med sine kommunikasjonspartnere. De døvblindfødte personene var i alderen 8 - 28 år og viste hvor heterogen gruppen som f r spesialpedagogiske og habiliteringsmessige tiltak for døvblindfødte i Norge i virkeligheten er. De døvblindfødte hadde forskjeller i alder, etiologi, type og omfang av sansefunksjonsnedsettelse samt eventuelle tilleggspromblematikker. De individuelle forskjellene var likeledes store med hensyn til repertoar av gestuelle spontane uttrykk. Samtlige voksne seende-hørende partnere var kyndige i bruk av enten tegn til tale (det vil si norsk talespråk ledsaget av manuelle tegn, der hvert tegn tilsvarer et ord eller morfem), eller de behersket norsk tegnspråk (det

visuelle-gestuelle språket som brukes blant døve personer i Norge) på et visst nivå, og de forsøkte å taktilisere tegnene der det var nødvendig.

Materialet

Opptakene måtte innfri følgende krav for å kunne inkluderes i materialet:

- den gjensidige, mellompersonlige aktiviteten måtte være opprettholdt mellom fem og femten minutter i ansikt-til-ansikt-situasjoner med objekt og uten objekt
- begivenhetene var alle ritualiserte av partneren for å skape optimale rammer for samtaler
- begivenhetene bestod i kjeder av automatiserte handlinger (for eksempel å kle på seg) og/eller av automatiserte dialogiske interaksjoner (for eksempel leker som gi-og-ta).

For å styrke forhandlingen om felles mening i form av felles tema for konversasjonen, ble partnerne oppfordret til å innlede forhandlingsprosedyren. Dette betydde at den voksne skulle foreslå et ikke-spesifikt tema for den døvblindfødte (for eksempel utføre tegnet MAMMA hvis han eller hun har inntrykk av at den døvblindfødte tenker på mamma), og deretter få denne til å akseptere, utvide, endre eller avvise temaet på en måte som innebar at meningen kom frem ved at enighet ble oppnådd. For spesifikke tolkninger ville ha stanset disse forhandlingene. Forslagene til tema ble formulert på grunnlag av inngående kjennskap til den døvblindfødte personens interaksjon og erfaring.

Analysen av begynnende konversasjon

Fasene med forhandling og påfølgende mellompersonlige transaksjoner med hensyn til den begynnende konversasjonen er de samme og følger samme forløp som utviklingen av ikke-språklig kommunikasjon. Dette er i overensstemmelse med de illustrasjonene og de forslagene som Daelman, Nafstad, Røbroe, Souriau og Visser (1998 og 1999) kommer med. Det vil si at en typisk situasjon med konversasjon innledes med en fase for forhandling av gjensidig oppmerksomhet, noe som kan betraktes som en gjentakelse av den utviklingsmessige fasen med forhandling om kroppslig-emosjonell intersubjektivitet (Trevarthen 1993, Bråten 1998). Så utvikles hendelsen i form av en forhandling om felles oppmerksomhet mot et tredje element, noe som i sin tur gir muligheter for forhandling av et felles tema. I følge Camaioni (1993) er det avgjørende å skjelne mellom imperative og deklorative kommunikative funksjoner fordi det er den deklorative funksjonen som danner intensjonell kommunikasjon og gir muligheter for forhandlinger om felles mening. De gestuelle handlingene som den døvblindfødte personen gjør overfor sin partner, kan således ha en enten imperativ eller deklorativ funksjon. I detaljanalysen identifiserer og følger vi kommunikative sekvenser som går i retning av det deklorative. Vi finner imidlertid også gestuelle uttrykk som ikke er henvendt til partneren, og som derfor kan bety kognitiv og emosjonell bearbeidelse av den interaksjonelle opplevelsen. Når ikke-henvendte uttrykk studeres nøye, kan de lede til forståelse av hva den døvblindfødte tenker på og dermed være veiledende for forslag til hvordan den døvblindfødte kan komme med mer spesifikt tilpassede uttrykk for de kognitive og emosjonelle prosessene som finner sted. Det endelige resultatet av forhandlingene om tema avhenger av tilpasning av uttrykk.

Tanken om at felles mening dannes i sosial interaksjon - i triadiske relasjoner der en handling fra en person blir reagert på med kommunikasjon tilpasset denne handlingen fra den andre personen som resultat av en sosial handling - er sentralt i Meads (1934) begrep betydningsbærende symbol. Når det gestuelle uttrykket opptrer i en triadisk sammenheng, kan det omdannes til et (felles) betydningsbærende symbol. Gestuelle uttrykk kan ha forskjellige opprinnelser. I henhold til Meads teori er det den sosiale handling som lader uttrykket med felles og kommuniserbar mening, og som

omdanner det til et betydningsbærende symbol. Når det gjelder vårt materiale, er det viktig å legge merke til at verken gestuelle uttrykk eller språklige tegn i seg selv er betydningsbærende symboler.

Da Cunha Pereira og De Lemos (1994) har anvendt et forhandlingsperspektiv i studiet av dannelsen av felles mening i den gestuelle konversasjonen mellom døve barn og hørende mødre som ikke brukte tegnspråk. Hvis vi regner med funksjonell ekvivalens modalitetene imellom, vil vi kunne si at de forhandlingene som observeres i begynnende konversasjon mellom døvblindfødte personer og deres partnere er en variant av slike forhandlinger. Ettersom forhandlingene bare kan finne sted helt eller delvis ved bruk av kroppslig-taktile modaliteter, vil forhandlingsprosessen naturlig være mer omfattende og langsommere. Vi vil her vise de forskjellige faser og de veier som er valgt i forhandlende konversasjon ved eksempler utvalgt blant de tydeligste av de kroppslig-taktile variasjonene i vårt materiale.

Fase 1: Forhandling av gjensidig oppmerksomhet

Vi har observert at en døvblindfødt person typisk tar initiativ til forhandling av gjensidig oppmerksomhet på følgende måte: Den døvblindfødte lokaliserer partnerens hånd og dirigerer den mot sitt fysiske kommunikasjonsrom, det kan være egen eller partnerens kropp. Deretter kan partneren legge den "oppmerksomme" hånden (normalt venstre hånd) lett over sin partners hånd. Hvis den døvblindfødte personen tillater denne oppmerksomhetskontakten, har partnerne forhandlet gjensidig oppmerksomhet.

Fase 2: Forhandling av felles oppmerksomhet mot et tredje element

Vi har observert at den døvblindfødte personen kan dirigere partnerens hånd mot en spesiell lokalisasjon på eget ansikt eller egen kropp, eller i det fysiske rom innen for armlengdes avstand eller like utenfor. Det kan dreie seg om bare en lett berøring av denne lokalisasjonen, om et gestuelt uttrykk eller et tegn som utføres men en bestemt lokalisasjon. Partneren kan reagere med en imitasjonshandling og ved det bekrefte at uttrykket er oppfattet. Hvis den døvblindfødte personen tillater denne oppmerksomhetskontakten som opprettholdes av partneren, er det oppnådd en enighet om oppmerksomhet mot et tredje element. I de fleste tilfeller er det tredje elementet ikke en gjenstand, men en bestemt lokalisasjon.

Fase 3: Forhandling av felles tema

Vi har observert at dette punktet er avgjørende for hvordan konversasjonen vil utvikle seg videre. Hvis den voksne partneren her tillegger den døvblindfødte en spesifikk kommunikativ intensjon, vil konversasjonen ta slutt. Hvis partneren derimot foreslår uspesifikke mulige temaer, kan den døvblindfødte reagere på en måte som tydeliggjør skillet mellom en imperativ og en deklarativ kommunikativ funksjon (Camaioni 1993). I tilfeller der den døvblindfødtes bidrag peker i retning av en imperativ funksjon, er det en tendens til at tydelige styrende bevegelser og/eller tydelige emosjonelle uttrykk ledsager bidraget. Hvis den døvblindfødte ikke tilføyer slike lesbare uttrykk, åpner muligheten seg for en annen funksjon, den vi kaller den deklarative, som igjen åpner muligheter for forhandlinger om et tema for en personlig fortelling. Om forhandlingene om deklarativt eller narrativt tema lykkes, avhenger av den voksne partnerens evne til å forstå den døvblindfødtes personens rolle. Partneren må kunne forestille seg hva den døvblindfødte tenker på. Dette avhenger helt av hvor godt partneren kjenner de begivenhetene som den døvblindfødte har forestillingsbilder om. Hvis dette universet av erfaringer er kjent, og partneren er i stand til å forestille seg hvordan den er forbundet med opplevelsen av den aktuelle kommunikasjonsituasjonen, kan han eller hun være i stand til å finne meningen i de gestuelle ikke-konvensjonelle uttrykkene som produseres eller den ikke-konvensjonelle bruken av tegn eller ord.

Partneren kan være i stand til å forbinde gesten eller tegnet med en spesiell type begivenhet i det nære eller fjerne rom. Med slik viten og forestillingsevne kan partneren foreslå et nytt utsagn, som i sin tur blir akseptert eller forkastet av den døvblindfødte personen.

Fase 4: Oppnåelse av enighet om felles mening

Vi har lagt merke til at aksept eller forkastelse fra den døvblindfødte personens side kan komme til uttrykk ved et emosjonelt uttrykk som for eksempel et flyktig smil, eventuelt i kombinasjon med en imitasjon av det første uttrykket. Forkastelse kan komme til uttrykk ved at de "oppmerksomme" hendene trekkes tilbake og/eller ved at kroppen lukker seg om seg selv. Den døvblindfødte kan også forbli oppmerksom og vente på et nytt utspill fra partneren eller selv ta initiativet til fortsatt samspill ved å gjenta den første gesten eller tegnet og slik gi partneren noe nytt å forholde seg til. Det at partnerne er enige om en felles mening gis til kjenne i observerbare kroppslige uttrykk for redusert spenning, som et kort smil en kroppslig holdning og et avslappet ansiktsuttrykk og rolige hender. Dette indikerer at et gestuelt uttrykk eller et konvensjonelt tegn, er blitt omdannet eller gjenforhandlet til et betydningsbærende symbol. Denne endringen har funnet sted ved de forhandlingene som utgjorde dialogen.

Fase 5: Forhandling av en kommentar eller en intensjon

Vi har sett at en kommentar eller en mer spesifikk intensjon kan forhandles gjennom en sekvens av flere meningsforhandlinger som logisk har sammenheng med hverandre og som henviser til opplevelser som den døvblindfødte har hatt. Denne temaforhandlingen kan, kombinert med aktive skift i håndposisjon (tale/lytte) og gjentatte initiativer fra den døvblindfødtes side, tyde på en spesiell kommunikatív intensjon, som for eksempel et spørsmål.

Eksempler fra undersøkelsen på forhandling av felles mening

Vi vil illustrere analysen ved å gjengi noen av de eksemplene som vi betrakter som de beste. De to eksemplene som følger er observert hos ett og samme barn med kort tidsintervall. Den første observasjonen viser et brudd i meningsforhandlingen og den neste en tillempning i forhandlingen og enighet i forhandlingen om felles mening.

De konvensjonelle tegnene er transkribert med store bokstaver. Kroppslige gester og ikke-konvensjonelle tegn er transkribert med små bokstaver. Forslagene til oversettelse og kommentarer på bakgrunn av kjennskap til dette spesielle barnets kommunikative handlinger, er gjengitt med små bokstaver og i parentes etter utsagnet.

Første eksempel: Brudd i forhandlingen

Barnet sitter på sofaen mellom foreldrene sine som er midt i en samtale med noen gjester de har fått. Moren er tilgjengelig for kommunikasjon, men har bare perifer oppmerksomhet mot barnet. Barnet rører lett ved morens arm og ansikt, idet det undersøker morens tilgjengelighet :

B(arnet): Vender hendene kort i luften, snakker med seg selv

B: Søker partnerens hånd og tiltrekker seg oppmerksomheten.

P(partneren): Plasserer hånden i lytteposisjon lett oppå barnets hånd

Her har de to partnerne forhandlet seg frem til enighet om gjensidig oppmerksomhet. Den følgende fasen er avgjørende, ettersom det dreier seg om en forhandling om et tredje felles element, som kan føre videre til en forhandling om et felles tema.

- B: Fører begge hender foran kroppen sin og utfører tegnet KAREN (det konvensjonelle navnetegnet på barnets lærer)
- B: Vender hendene motsatt, gir partneren rollen som den som snakker og tar selv rollen som den som lytter
- P: KAREN (moren gjentar tegnet på sin egen kropp)

Moren og barnet har nå forhandlet seg frem til enighet om oppmerksomhet mot et tredje element som vi i dette tilfellet kaller "noe felles som har med Karen å gjøre". Så kommer den avgjørende overgangen: fasen der partnerne forhandler et felles tema som utløses av tegnet KAREN.

Tolkningen som partneren gjør viser at hun mener at denne personen spiller en viktig rolle i den typen begivenheter som denne. I stedet for å komme med et uspesifikt forslag til tolkning, forlater hun den gestuelle forhandlingen og går over i overfortolkning og språk:

- P: KAREN
DU TENKE KAREN
(Du tenker på Karen)
KAREN HJEMME MED MANN HETER PETER KANSKJE SPISE
(Karen er hjemme sammen med mannen sin som heter Peter, kanskje spiser de)
I MORGEN DU OG KAREN REISE TIL SKOLE I BY
(I morgen skal du og Karen dra til skolen i byen)
- B: Lytter, hele kroppen og ansiktet er åpent, utadvendt og urørlig, hånden ligger på morens helt til hun er ferdig med å gjøre tegn. Så slippes hånden.
Setter albuen på bordet og presser en knyttet hånd mot øyehulen.
(Den lukkede holdningen tyder på kognitiv bearbeidelse og ønske om å unngå forstyrrelser)

Henvendelse om forhandling

Etter en pause i denne stillingen forsøker barnet en henvendelse og viser at den foregående fasen bare var et midlertidig brudd i forhandlingen:

- B: KAREN (morens "oppmerksomme" hånd er foran barnets kropp)
- P: KAREN (imiterer og plasserer barnets oppmerksomme hånd foran på sin kropp)
Nå er det etablert en kontrakt om felles oppmerksomhet mot "noe som har med Karen å gjøre".

Moren antyder et nytt forslag til felles tema

- P: DU OG KAREN REISE beveger kroppen fra den ene siden til den andre I MORGEN
(Du og Karen drar med toget i morgen)
- B: Gynger fra side til side.
(Mimetisk gest for å kjøre i tog som røper den kroppslige opplevelsen av å sitte i et tog i fart)
- B: Dreier hånden uten å henvende seg til noen.
(Generalisert mimetisk gest som kjennetegner de transportmidlene som starter og stopper. Utgangspunktet for denne gesten er opplevelsen av den bevegelsen faren gjør når han dreier nøkkelen i tenningen med hånden for å starte eller stoppe motoren.)
- B: Smiler og gynger litt til, ansiktet er åpent og utadvendt, ser fornøyd ut.

(Barnet er tilfreds fordi moren deler hans forventning til/minne om en motiverende hendelse.)

I denne sekvensen er det tilstrekkelig overensstemmelse mellom det forslaget moren kommer med og det som tegnet KAREN representerer i denne situasjonen (selv om det ikke er definert). Det er ingen tegn på en spesiell intensjon eller et spesielt spørsmål, men bare de kroppslige uttrykkene for forventningen om en morsom hendelse som er del av deres mellompersonlige og felles rom, og som dermed finnes i barnets sinn.

Annet eksempel: Fremvekst og dannelse av mening

De fasene som følger ser ut til å være utvidelser av temaer som det er lyktes å forhandle. Faktisk vil en forhandling mislykkes hvis hvert utsagn blir betraktet og tolket som om det var et utsagn som bestod av et ord. Tvert imot, hvis partnerne går inn i forhandling kan en tydeligere felles mening utvikles.

I dette eksemplet er barnet sammen med sin skoleassistent i perioden mellom skole og fritidsordning. I denne overgangsperioden tar barnet initiativ til en konversasjon som handler om det som skal skje. I konversasjoner om denne typen begivenheter følger valgene ritualer. Det heftet som vi får se der moren har notert de mulighetene som finnes for nettopp denne dagen, følger også faste ritualer. Hver morgen skriver moren inn i heftet det som er av valgmuligheter. Hun forteller hva hun skriver til barnet og hun lar ham røre ved det som hun skriver. Denne faste aktiviteten har fått barnet til å forstå at heftet bygger bro mellom det mamma har sagt kan skje og det som kommer til å skje i virkeligheten. Barnet vet imidlertid at det i siste instans er assistenten som bestemmer, og at utfallet av de valgene hun tar ikke helt kan forutsies.

- B: KJØRE (i luften)
(En slags representasjon av en begivenhet, utsagnet åpner for et "script" for å kjøre bil til et sted)
- P: TENKE KJØRE DU
(Tenker du på å kjøre et eller annet sted?)
- B: DU (rører ved assistentens kropp) JEG (rører ved sin egen kropp)
(En spesifikk, ritualisert gest som uttrykker "være sammen", her brukt sammen med andre meningsenheter.)
- P: DU OG JEG KJØRE I DAG
(Tenker du på at du og jeg skal kjøre et sted i dag?)
- B: VAFFEL (på sin egen kropp)
(Et sted der man kan få noe godt som vafler; en representasjon av en spesifikk begivenhet her brukt kombinert med andre meningsenheter)
- P: DU TENKE DU JEG KJØRE SPISE VAFFEL I DAG
(Du tenker at du og jeg skal kjøre et sted der vi kan spise noe så godt som vafler i dag)
- B: MAMMA FØR
Mamma har sagt før; en representasjon for en begivenhet; et konversasjonsritual han har brukt med sin far for å snakke om konversasjonsritualer med sin mor, overført til denne situasjonen og brukt i kombinasjon med andre meningsenheter.)
- P: MAMMA SI FØR
(Sa mamma det til deg i morges?)
HENTE HEFTE
(Vi henter heftet for å se hva mamma har skrevet)

- B: Går sammen med assistenten for å hente heftet, holder heftet mens assistenten åpner det og leser
- P: JA MAMMA SI
(Ja, mamma sa vi kan det)
- B: Slipper assistentens hånd (det vil si den håndstillingen han har brukt for å oppfatte taktilt tegnspråk). Vender kroppen for å gå i retning mot bilen.

I dette eksempelet bruker barnet konvensjonelle språklige tegn, men meningen kommer frem i sammenkjedingen med representasjoner for bestemte begivenheter.

Resultater fra analysene av de begynnende samtalene

Analysene viser at forhandlingsperspektivet gjør skillet mellom ikke-språklige og spesifikt språklige prosesser tydeligere der de inngår i dannelsen av felles mening. Det ser ut til at den mellompersonlige forhandlingen integrerer (samler og omdanner)

- 1) de sosiale og emosjonelle forventningene til å ha noe felles eller til intersubjektivitet grunnet på kroppslig-afektive tilknytningen og på gjensidige imitasjon (Bråten, 1998, Trevarthen, 1993, Nadel & Pezé, 1993, Deleau, 1993) og
- 2) de kognitive kapasitetene som gjør representasjon av hendelser mulig (Nelson, 1995) ved gester eller tegn som viser til grunnleggende kategorier (Lakoff, 1987, Johnson, 1987). Når man tolker og reagerer på gester eller på tegn som kognitive utsagn som representerer minner om eller forventninger om emosjonelt ladet interaksjon, åpner man mulighetene for forhandling av et felles tema som blir mer og mer spesifikt.

Med hensyn til de ti case som inngår i undersøkelsen, blir deres spontane uttrykk betraktet som potensielt betydningsbærende uttrykk i et felles grunnleggende repertoar. Slik kan meningen forhandles på nytt i lys av den konversasjonen som pågår.

De meningene som er forhandlet er blitt inkorporert i en konversasjonsbegivenhet. Det medfører at den forhandlede meningen kunne være en annen i en annen konversasjon. De meningene som er forhandlet frem er alle deler av den døvblindfødtes opplevelser av kroppslig interaksjon (med emosjonell ladning). Undersøkelsen viser tydelig at de primære forhandlede meningene er forskjellige fra den rent leksikalske betydningen, og at de første spontane uttrykkene - imiterende, mimetiske og deiktiske - er kvalitativt annerledes enn de første ord.

Det ser ut til at de uttrykkene som de døvblindfødte selv frembringer typisk er dynamiske og/eller "skulpturelle" - det dreier seg om bevegelser og strukturer lokalisert ved fysisk kontakt. Disse adferdsstrukturene ser ut til å ha sitt utspring i opplevde emosjoner under kroppslig interaksjon: sosiale-interaksjonelle gledesfylte leke-episoder, ritualer knyttet til "det å være sammen". De blir utgangspunkt for improvisert utveksling av emosjoner, utforskningsepisoder og spesielle begivenheter som i bokstaveligste forstand har gjort inntrykk.

Å imitere og å bli imitert er avgjørende elementer når det gjelder å etablere intersubjektivitet; disse to handlingene ser ut til å kunne utfylle flere transaksjonelle funksjoner. Hvis de blir brukt systematisk i forhandlingsepisoder, kan de løse problemet med å inkludere et tredje element, for eksempel ved at den visuelle varianten av felles oppmerksomhet, den mest vanlige, er effektiv, men ikke grunnleggende.

Problemet med språklig overfortolkning er nå klarere og lettere å forstå: forhandlingsprosedyren utløser en produksjon av tilleggselementer hos den døvblindfødte personen som gjør det mulig for den voksne å endre og spesifisere sine forslag og å foreslå mer presise og komplekse betydninger ettersom disse tilleggselementene gis til kjenne. Under normale forhold ville den voksne ha tilgang til mye mer tilleggsinformasjon enn i denne typen situasjon. I tilfeller med medfødt døvblindhet er det risiko for at disse tilleggselementene går tapt.

Forutsetninger for et system av meningssymboler

Vi mener at utviklingen av "døvblindfødtes naturlige språk", eller mer presist av et system av betydningsbærende symboler, forutsetter følgende:

- at systemet har sitt utspring i opplevelser av kroppslig-emosjonelle interaksjoner;
- at den verdien og den meningen som skapes i intersubjektivitet skinner igjennom i vokabularet;
- at systemet utvikles i kommunikative og ikke-direktive forhandlingsrelasjoner;
- at gjensidigheten/symmetrien opprettholdes med kognitivt og symbolsk tiltagende kompleksitet;
- at systemet inneholder gjentatte semantiske strukturer av ikke-privat karakter;
- at den semantiske strukturen er særegen for medfødt døvblindhet.

Diskusjon

I denne undersøkelsen har vi observert ti personer i kommunikasjon med sine omgivelser; materiale gjeldende en person er blitt presentert i denne artikkelen for å illustrere fordelene ved et spesifikt perspektiv med hensyn til barns utvikling av kommunikasjon. Vi har i særdeleshet lagt vekt på å gi uttrykk for at dannelsen av felles mening - man kan kalle det barnets semiologiske utvikling – ikke helt er avhengig av språklig utvikling. Vi har vist at de ekstreme forholdene som skapes ved medfødt døvblindhet kan være et fruktbart felt for studier av barnets semiologiske utvikling – spesielt med hensyn til representasjon av begivenheter og fremfor alt med hensyn til forhandling av felles mening gjennom de fasene som vi nettopp har beskrevet. Dette skjer som nevnt uavhengig av språklig utvikling (menneskers naturlige språk har vært lite tilgjengelig for sanseapparatet hos de barna som vi beskriver).

Men hvor stor er verdien av en studie som denne? Hvilke generaliseringer tillater det innsamlede materialet?

Materialet er ganske visst begrenset. Antallet døvblindfødte personer er lite, selv i internasjonal sammenheng. I tillegg er det store forskjeller innenfor populasjonen, både når det gjelder sansefunksjonssvikt og andre forhold. Vi har imidlertid gjort flere observasjoner som ser ut til å peke i retning av det forhandlingsmessige perspektiv.

Den første vi ser er at dette perspektivet ikke står isolert, men kan ses i sammenheng med sentrale teoretiske retninger i moderne forskning om barns utvikling av kommunikasjon – se ovenfor.

For det andre er de observasjonene som er gjort i dette prosjektet ikke bare gjort og drøftet av bare en eller to personer, nettverksgrupper er blitt etablert omkring hver døvblindfødte person som har deltatt i prosjektet. Innholdet i videoopptakene og tolkningen av disse har vært diskutert i detalj i nettverksgruppene. Videre har gruppe medlemmene diskutert seg frem til enighet om tolkningene av innholdet i videoene, og de er brukt i de transkripsjonene som er gjengitt i denne artikkelen.

For det tredje har den intervjuasjonen som er basert på forhandlingsperspektivet vist seg å være effektiv for alle de barna som har vært med i prosjektet, også de som takket være god syns- og/eller

hørselsrest hadde utviklet en viss språklig kompetanse. Takket være det systematiske arbeidet med å oppmuntre til bruk av forhandling av felles mening i praksis (uansett nivået for språklig kompetanse), er repertoaret av betydningsbærende symboler begynt å vokse. Dessuten ser det ut til at utvekslingenes varighet, motivasjonen til kommunikasjon og barnets psykiske tilstand i det hele tatt er forbedret.

Det fjerde vi har sett er at lignende analyser av interaksjon med begynnende meningsforhandling også er prøvd i andre land, slik Daelman et al. har beskrevet det (1999). Resultatene av disse analysene er helt parallelle med våre og viser at undersøkelsen kan gjentas.

Konklusjon

Vi har i denne artikkelen vist at et analytisk skille mellom språklig utvikling (tilegnelsen av det formelle systemet av ord/tegn og grammatiske regler) og semiologisk utvikling generelt (søke felles mening gjennom forhandlingskommunikasjon basert på betydningsbærende symboler) ikke bare er teoretisk mulig, men også at det er godt empirisk forankret i en populasjon av barn som utvikler seg under ekstreme betingelser med hensyn til tilgangen til språklige utsagn - populasjonen personer med medfødt døvblindhet. I tillegg har de pedagogiske tiltakene som har vært grunnlagt på forhandlingsperspektivet og begrepet betydningsbærende symboler gitt betydelige resultater, også blant de barna som har en viss språklig kompetanse. Vi har også foreslått en formulering av forutsetninger for at et system av betydningsbærende symboler kan etableres.

Takk

Vi takker Jon Martin Sundet fra Psykologisk Institutt ved Universitetet i Oslo for gjennomgåelsen av denne teksten. Vi takker også Mari Sæthre for hennes uvurderlige hjelp i transkripsjonen av kommunikasjonsepisodene som var tatt opp på video. Videre takker vi Gro Hallan Tønsberg for hjelpen i forbindelse med utarbeidelsen av referanseliste og Suzanne L. Braaten for sine kjært velkomne råd i forbindelse med utarbeidelsen av den franske tekstversjonen.

LITTERATURREFERANSER

- Bråten, S. 1998. "Infant learning by altercentric participation: the reverse of egocentric observation in autism." I: Bråten, S. (red.): Intersubjective communication and emotion in early ontogeny. Cambridge: Cambridge University Press, 105-127.
- Bruner, J. 1990. Acts of meaning. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Camaioni, L. 1993. "The development of intentional communication: a re-analysis." I: Nadel og Camaioni (red.), 82-96.
- Da Cunha Pereira, M.C. og De Lemos, C. 1994. "Gesture in hearing mother - deaf child interaction." I: Volterra, V. og Erting, C.J. (red.): From gesture to language in hearing and deaf children. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Daelman, M., Nafstad, A.V., Rødbroe, I., Souriau, J. og Visser, T. 1996. The emergence of communication. Part I. Videobånd. Suresnes, Frankrike: CNEFEI - Centre National de Suresnes.
- Daelman, M., Nafstad, A.V., Rødbroe, I., Souriau, J. og Visser, T. 1998. A model for analysing negotiations of shared meaning. Upublisert manuskript.
- Daelman, M., Nafstad, A.V., Rødbroe, I., Souriau, J. og Visser, T. 1999. The emergence of communication. Part II. Videobånd. Suresnes, Frankrike: CNEFEI - Centre National de Suresnes.
- Deleau, M. 1993. "Communication and the development of symbolic play: the need for a pragmatic perspective." I: Nadel og Camaioni (red.), 97-115.
- Hammer, R. 1997. Ragnhild Kåta. Bergen, Norge: Døves trykkeri A/S.
- Johnson, M. 1987. The body in the mind. The bodily basis of meaning, imagination and reason. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G. 1987. Women, fire and dangerous things. What categories reveal about the mind. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Mead, G.H. 1934. Mind, self, & society. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Nadel, J. og Camaioni, L. (red.). 1993. New perspectives in communicative development. London: Routledge.
- Nadel, J. og Pezé, A. 1993. "What makes immediate imitation communicative in toddlers and autistic children?" I: Nadel og Camaioni (red.), 139-156.
- Nafstad, A. og Rødbroe, I. 1999. Co-creating communication. Perspectives on diagnostic education for individuals who are congenitally deafblind and individuals whose impairments may have similar effects. Dronninglund, Danmark: Forlaget Nord-Press.
- Nelson, K. 1985. Making sense: the acquisition of shared meaning. Orlando, FL: Academic Press.

Sameroff, A.J. og Chandler, M.J. 1975. "Reproductive risk and the continuum of caretaking casualty." I: Horowitz, F.D., Hetherington, M., Scarr-Salapatek, S. og Siegel, G. (red.): Review of child development research. Volume 4. Chicago, IL: The University of Chicago Press.

Sameroff, A.J. og Fiese, B.H. 1990. "Transactional regulation and early intervention." I: Meisels, S. og Shonkoff, J.P. (red.): Handbook of early childhood intervention. Cambridge: Cambridge University Press.

Saussure, F. de. 1916. Cours de linguistique générale. Paris: Payot.

Trevarthen, C. 1993. "The function of emotions in early infant communication and development." I: Nadel og Camaioni (red.), 48-81.

Vonen, A.M. 1998. "Congenital deafblindness and natural language." I: Discovering the wor(l)d together. 4th DbI European Conference on Deafblindness - Proceedings. Madrid: Deafblind International og ONCE.

Vonen, A.M. og Nafstad, A. 1999. "The concept of natural language: what does this mean for congenitally deafblind people?" I: Proceedings from second international course on the emergence of communication.